

Павел Кориненко, Владимир Старка

ПРАВО РАБОЧИХ НА ТРУД И ЕГО РЕАЛИЗАЦИЯ В УССР (1921–1928 ГГ.)

В статье рассматриваются особенности реализации работниками УССР права на работу в 1921–1928 гг., обосновывается мнение о том, что объективные и субъективные причины не давали возможности всем рабочим, особенно в 1921–1925 гг. реализовать свое право на труд.

Ключевые слова: право на труд, безработные, биржа труда, квалификация рабочих, оплата труда.

Pavlo Korinenko, Volodymyr Staraka

WORKERS' RIGHT TO LABOR AND ITS REALIZATION IN THE USSR (1921–1928)

Peculiarities of realization of workers' right to labor in the USSR during 1921–1928 are considered, the thought about the objective and subjective reasons which didn't allow all workers, especially in 1921–1925, to realize their right to labor is grounded in the article.

Key words: right to labor, unemployed, labor registry office, qualification of the workers, payment for labour.

УДК 94(477.8)+329

Василь Клок

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У МІЖВОЄНИЙ ПЕРІОД

У статті аналізується значення національного питання у діяльності комуністичної партії Західної України у міжвоєнний період. Характеризуються бачення цієї проблеми різноманітними групами в середині партії.

Ключові слова: комуністи, КПЗУ, КПСГ, Комінтерн, національне питання, Західна Україна.

Актуальність проблеми ґрунтується на тому, КПЗУ мала значний вплив у політичному житті західноукраїнських земель у 20–30 рр. ХХ ст. Розуміння національного питання в діяльності цієї партії дасть змогу краще зрозуміти політичний процес у цьому регіоні у міжвоєнний період

Наукова новизна полягає в тому, що на основі об'єктивного та комплексного підходу, а також детального аналізу архівних матеріалів, проаналізовано ставлення різних груп КПЗУ до національного питання.

Об'єктом дослідження є національне питання в діяльності КПЗУ.

Предметом дослідження – є бачення національного питання різними політичними групами в КПЗУ.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі об'єктивного, комплексного аналізу дослідити значення національного питання для комуністів західноукраїнських земель

Завдання дослідження полягає у тому щоб простежити зв'язок між національним питанням та різними групами впливу в КПЗУ.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Держаного архіву Львівської області [3–6].

На початку ХХ ст., більшість комуністичних партій в Європі відводили національному питанню другорядне місце у своїй діяльності. Довший час в середовищі комуністичного руху панувала думка про шкідливість постановки цієї проблеми, оскільки це ослаблювало інтернаціональний фронт боротьби проти капіталізму. Ідеологи лівих сил вважали, що буржуазія використовує національні рухи насамперед для створення національної держави і утвердження свого панування на внутрішніх ринках. В цих умовах буржуазному націоналізму, протистоїть пролетарський інтернаціоналізм, зв'язаний з виходом на політичну арену робітничого класу. К. Маркс і Ф. Енгельс розглядали національне питання у тісному зв'язку з соціальними проблемами, від розв'язання яких залежить його вирішення, тобто з ліквідацією будь-якого національного гноблення. Шлях до цього вони вбачали у інтернаціональній боротьбі трудящих під лозунгом "Пролетарі всіх країн, єднайтеся". Основне завдання національного руху зводилося до знищення пролетаріатом кожної країни, насамперед своєї власною буржуазії [9, с. 23]. Така ідеологічна конструкція не вписувалася у рамки діяльності Комуністичної партії Західної України (далі – КПЗУ). Національне питання викликало гостру дискусію у її партійних лавах увесь міжвоєнний період.

Початки діяльності КПЗУ припадають на завершальний етап Першої світової війни. З колишніх соціал-демократів у грудні 1918 р. в Станіславі була утворена опозиційна до уряду Західноукраїнської народної республіки (далі – ЗУНР), організація – Селянсько-робітничий союз. Мета цього об'єднання полягала у перетворенні колишнього капітало-бюрократичного ладу на соціалістичний та у знищенні станових привілеїв, політичного, національного, релігійного гніту і економічної експлуатації. У цій організації домінували пробільшовицькі настрою та заклики до соціалістичної революції. Селянсько-робітничий союз засуджував спроби уряду ЗУНР укласти дипломатичні відносини з "буржуазною" Антантою. На базі цього комуністичного гуртка в лютому 1919 р. в Станіславі було створено Комуністичну партію Східної Галичини (далі – КПСГ). Першим секретарем ЦК КПСГ було обрано колишнього "боротьбиста" К. Саврича (Максимовича) [7, с. 4]. До складу Центрального комітету партії увійшли О. Крілик (Васильків), Р. Турянський, Р. Роздольський, М. Заячківський. КПСГ вела активну діяльність проти уряду ЗУНР і навіть намагається здійснити збройне повстання і проголосити Галицьку Радянську Соціалістичну Республіку. Ця спроба закінчилася невдачею.

Інший центр формування КПСГ знаходився в УСРР, де в квітні 1920 р. було створено Галицький організаційний комітет КП(б)У. У 1919–1920 рр. КПСГ вважалася обласною організацією КП(б)У, але мала окреме представництво в Комуністичному Інтернаціоналі. Під час короткого існування Галицької Соціалістичної Радянської Республіки партія вийшла з підпілля і діяла під назвою Комуністична Партія Галичини.

В середині 1920 р. в КПСГ намітився розкол на ґрунті національного питання. Одна частина партії, якою керували Ч. Гросерова і К. Циховський домагались об'єднання з Комуністичною робітничою польською партією (далі – КРПП). Група на чолі з О. Кріликом (Васильківом) підтримувала ідеї націонал-комунізму [6, арк. 9]. Ця частина КПСГ зовні підкреслювала вагу консолідації і централізації революційного руху в Польщі. Проте в основу національної політики ставила гасло самовизначення населення західноукраїнських земель та їхнього приєднання до радянської України. В 1921 р. на крайовій конференції КПСГ була прийнята резолюція, яка відображала ці ідеї. В цьому документі рішуче відкидався лозунг включення Галичини у майбутню Польську республіку рад [1, с. 95].

Проте КРПП не підтримала цієї резолюції. Більше того, вона відмовилася виконувати угоду від 12 квітня 1921 р. відповідно до якої комуністичні організації Східної Галичини, Волині та Полісся входили до складу цієї партії на правах автономних частин. Тільки за сприяння Виконкому Комінтерну вдалося розпочати процес об'єднання. 9 серпня 1921 р. у Москві був обраний єдиний Центральний комітет КПСГ. В нього увійшли: О. Крілик, Ч. Гросерова, Г. Іваненко (Бараба), С. Круликовський [2, с. 85–86].

Перший з'їзд КПСГ ввідбувся 30 жовтня 1921 р. на території собору Святого Юра в приміщенні школи імені Грінченка. Проте поліція завадила його проведенню, заарештувавши усіх його учасників. В 1922 р. партійний розкол посилювався. Група О. Крілика разом з іншими українськими партіями бойкотувала вибори до Сейму та Сенату Польщі. Частина КПСГ під керівництвом Ч. Гросерової та К. Циховського для участі у легальній діяльності утворила політичну організацію "Союз пролетаріату міст та сіл", яка у 200-тисячному Львові одержала лише 326 голосів [6, арк. 13].

Тільки в 1923 р., після рішення Ради Послів Антанти про передачу Галичини під тимчасову юрисдикцію Польської держави, "васильківці" погодились на приєднання до КРПП на правах автономної частини. 23 червня 1923 р. у Львові відбулася об'єднавча конференція обох груп КПСГ [7, с. 80]. На II з'їзді КРПП восени 1923 р. було визнано, що в разі перемоги соціалістичної революції в Польщі, Східна Галичина возз'єднається з радянською Україною. На цьому ж з'їзді було перейменовано Комуністичну партію Східної Галичини в Комуністичну партію Західної України (далі – КПЗУ), діяльність якої поширювалася крім Східної Галичини на територію Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини.

Групі на чолі з О. Кріликом і Р. Турянським вдалося відстояти широку автономію КПЗУ, партія проводила свої конференції і з'їзди (у 1925 р., 1928 р., 1934 р.), вибирала центральний комітет і мала представництво в Комінтерні. Цікаво, що ця своєрідна перемогою КПЗУ була оцінена більшовиками негативно. Тодішній керівник Комінтерну у 1925 р. Г. Зінов'єв висловлював думку про те, що возз'єднання Західної та радянської України не є актуальною темою, оскільки соціалістична революція одночасно переможе в усіх країнах Європи [12, с. 16]. Виразна автономізація КПЗУ призвела до того, що до її складу увійшла численна фракція Української соціал-демократичної партії на чолі з А. Чернецьким.

Незважаючи на те, що КПЗУ була інтернаціональний склад, до її членства входили не тільки українці, а й поляки та євреї, які проживали в Галичині, то все ж в цілому партія дотримувалася позицій націонал-комунізму, подібних тим, які відстоювали О. Шумський, М. Скрипник. У 1923 р. в

підконтрольному КПЗУ журналі "Нова культура" друкується робота С. Літнього "Маркс і Енгельс про національне питання", де акцентується на тому, що інтернаціональний рух пролетаріату можливий тільки між самостійними націями. У 1927 р. більшість ЦК КПЗУ підтримала так званий "національний ухил" О. Шумського в КП(б)У. У відповідь тодішній генеральний секретар ЦК КП(б)У Л. Каганович звинуватив керівництво КПЗУ в зраді. Партія розкололася на більшість ("шумськістів") і меншість (прихильників Кагановича).

У 1928 р. за вказівкою Й. Сталіна і Л. Кагановича в Гданську на партійній нараді ЦК КРПП був підданий різкій критиці О. Крілик та його прихильники. Їм у вину ставилася блискавична еволюція від комунізму до націоналізму та обрання шляху відкритої боротьби з СРСР і Радянською владою. ЦК КПЗУ була розпущена, а групу Василькова-Турянського виключили з партії. З таким трактування ніяк не погоджувалися вже колишні члени ЦК КПЗУ. У пошуках справедливості вони звертаються до Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу. Але це звернення залишилося без уваги.

Навесні 1928 р. з СРСР на Західну Україну для ослаблення впливу групи "васильківців" виїхали М. Заячківській-Косар, О. Коржан, Г. Іваненко (Бараба), Є. Сохацький, А. Кауфман. Водночас з 21 червня по 8 липня 1928 р. у Харкові під контролем Л. Кагановича відбувся III з'їзд КПЗУ. В його роботі прихильники О. Крілика участі не брали. Оскільки на з'їзді з попереднього складу ЦК КПЗУ майже нікого не було, то доповідь про діяльність партії виголосив працівник ЦК КП(б)У М. Попов. В ній основна увага приділялась звинуваченням О. Крілика та його товаришів.

На III з'їзді КПЗУ виступив Л. Каганович. Він назвав "васильківців" вожаками, які підпали під вплив дрібно міщанської ідеології у селянському та національному питанні. А їхню участь у виборах 1928 р. оцінив як сповзання на реформістсько-фашистські позиції [10, с. 116–117].

Водночас в червні 1928 р. в Гданську зібрався останній в історії Х розширений пленум ЦК КПЗУ. На ньому були прийняті дві резолюції: "За правильну лінію, за єдність КПЗУ" та "Нові моменти в ситуації і найближчі завдання КПЗУ". В них спростовувались звинувачення групи О. Крілика у опозиційності до Комінтерну та КП(б)У [11, с. 21].

Будучи переконаними в безпідставності звинувачень О. Шумського, О. Крілик і Р. Кузьма не раз зверталися до виконкому Комінтерну та ЦК ВКП(б) з надією на об'єктивну оцінку проблеми. Однак виконком Комінтерну отримував інформацію й пропозиції щодо КПЗУ від ЦК КП(б)У, а пропозиції були однозначні – О. Крілик, Р. Кузьма, К. Саврич та їх прихильники як "шумськісти" не повинні працювати в КПЗУ. О. Крілик у 2-й половині 1930 рр. прибув до СРСР і до 1933 р. працював в одному з видавництв у Харкові. Був заарештований у справі "Української військової організації" та засуджений до 10 років ув'язнення. Група "васильківців" ще певний час залишалася під впливом Р. Кузьми. У червні 1930 р. він і 70 його прихильників ще раз звернулися до ЦК КПЗУ і ЦК КРПП із проханням прийняти їх до партії, але даремно. 1932 р. Р. Кузьма прибув до Москви, працював у видавництві Профінтерну. Проходив у тій же "справі" УВО, загинув 1940 р.

Під впливом звісток про колективізацію, репресії і голодомор 1933 р. від КПЗУ відвернулася значна частина її прихильників. Українці почали масово виходити з її лав. В результаті чого в ній стали переважати поляки та євреї. У 1933 р. керівники КПЗУ М. Заячківський (Косар) і Г. Іваненко (Бараба) були викликані в СРСР і знищені там за сфабрикованою справою "Української військової організації". Водночас репресували багатьох західноукраїнських комуністів, що перебували на радянській території. КПЗУ поступово перетворилася у партію тоталітарного типу керовану з СРСР, яка не допускала плюралізму думок.

Іншим виміром національного питання в діяльності КПЗУ є ставлення до цієї проблеми рядових членів партії. В більшості випадків воно залежало від національної приналежності партійних членів. У 1924 р. до складу КПЗУ входило 9 окружних організацій, що об'єднували майже 1800 членів партії, у тому числі 1326 українців, 227 євреїв, 146 поляків [8, с. 301]. Більшість з них були молодими людьми, які на собі зазнали українофобської політики польських властей та суспільства протягом україно-польської війни 1918-1919 рр. та усього міжвоєнного періоду. Це значній мірі вплинуло на формування їхньої національної свідомості.

Так, один з рядових членів КПЗУ І. Сивоховіст у своїх спогадах називає першим революційним хрещенням епізод коли його та інших хлопців зі села тяжко побили польські жовніри в 1919 р., звинувачуючи у переховуванні зброї [5, арк. 2]. Також типовими у цьому контексті є мемуари І. Возняка, який розповідає про постійне знущання, з нього та його однолітків українців-школярів, польських педагогів. Одного разу, за те що він не вмів прочитати в класі молитву польською мовою, вчителька його побила зі словами "Ти руська морда та хам". Це викликало у хлопця настільки сильні відчуття що він якісь навіть час прагнув стати членом УВО та здійснювати замах на поляків [4, арк. 9–14].

Практично усі члени КПЗУ розглядали польську владу, як окупаційну, яка систематично нищить українську культуру. Проте розв'язання національної проблеми так як і О. Крілик бачили у

комуністичній революції та об'єднанні з радянською Україною. З цього приводу рядовий член КПЗУ згадує: "Окупанти придушували українську культуру. Українську мову не визнавали за мову. Всюди в урядових організаціях писали і розмовляли виключно польською. Над українськими землями стояла безпросвітна ніч. Трудящі нашого району дивилися на Схід, на той бік кордону. Разом з усіма українцями боролися за свої права та воз'єднання з радянською Україною. [7, с. 182–183]. Інший комуністичний діяч А. Вишенський основною метою політичної діяльності КПЗУ називає злиття західноукраїнських робітників з усім українським народом у єдиній радянській сім'ї [3, арк. 10].

Водночас жорсткого удару по ідейній стійкості членів КПЗУ завдали голод 1933–1934 рр., згорання українізації та масові репресії в УРСР 1930 рр. Так, член партійного осередку в Дрогобичі називав 1933 р. найтяжчим періодом в історії КПЗУ. Українське суспільство бачило у західноукраїнських комуністах "запроданців Москви". Крім цього, самогубство М. Скрипника посягло у партійних рядах сумніви щодо правильності національної політики в СРСР [5, арк. 15].

Отже, національне питання займало важливе місце у діяльності КПЗУ у міжвоєнний період. В партії існувало два крила з діаметрально протилежним баченням цієї проблеми. Група на чолі з О. Криликом підтримувала ідею націонал-комунізму. Водночас інша частина партії розглядала КПЗУ, як невід'ємну складову КПП, а західноукраїнські землі бачила лише в складі майбутньої Польської республіки рад.

Список використаних джерел

1. Васильків О. До джерел і причин сучасного розколу в КПЗУ / О. Васильків. – Львів, 1929. – 123 с. 2. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. – Київ, 1989. – 448 с. 3. Держархів Львівської обл., ф. 1700, оп. 10, спр. 1, арк. 10. 4. Там само, ф. 1700, оп. 10, спр. 12, арк. 9–14. 5. Там само, ф. 1700, оп. 11, спр. 56, арк. 2, 15. 6. Там само, ф. 1700, оп. 12, спр. 1, арк. 9, 13. 7. КПЗУ – організатор революційної боротьби. – Львів, 1958. – 314 с. 8. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. Кульчицький. – Київ, 1999. – 269 с. 9. Маркс К. Комуністичний маніфест / К. Маркс, Ф. Енгельс. – Нью-Йорк, 1917. – 60 с. 10. На чолі визвольної боротьби. Спогади колишніх активних діячів Комуністичної Партії Західної України – Київ, 1965. – 202 с. 11. Наша правда. – 1928. – №3. 12. Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ / Ю. Сливка. – Львів, 1989. – 93 с.

Васи́лий Клок

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ В МЕЖДУВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье анализируется значение национального вопроса в деятельности коммунистической партии Западной Украины в междувоенный период. Характеризуются видение этой проблемы различными группами внутри партии.

Ключевые слова: коммунисты, КПЗУ, КПВГ, Коминтерн, национальный вопрос, Западная Украина.

Vasyl Klok

NATIONAL QUESTION IN THE COMMUNIST PARTY WESTERN UKRAINE IN THE INTERWAR PERIOD

This article analyzes the significance of the national question in the activities of the Communist Party of Western Ukraine in the interwar period. Characterized by the vision of the problems of different groups in the middle of the party.

Keywords: Communists, KPZU, KPVG, Comintern, the national question, Western Ukraine.